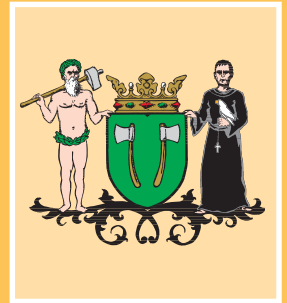

Jaargang 23 - nummer 4 - december 2011

T i j d s c h r i f t
Historische Vereniging
Gemeente Beilen

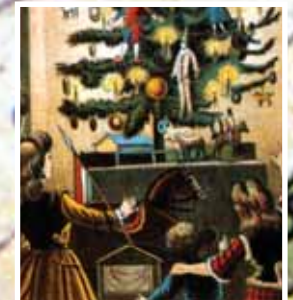
Wijster:
Roelof Snijder

Beilen:
Beileroord 1953-1962
Molens 1600-1832

Hooghalen:
Hoofdstraat 7 en Hoofdstraat 8
Brand kamphuis

Holthe:
Een bijzondere geboorte

Kerst in het verleden

Glukkige Kerstlagen

Zo as 't west hef: V.C.J.C.-Kampeerhuis Hooghalen

In 1931 werd ten oosten van Hooghalen naar een ontwerp van de architecten Jans en Henneke een 'eenvoudig en goedkoop huis' gebouwd, dat als groepsaccommodatie voor de Vrijzinnig Christelijke Jeugd Centrale gebruikt zou kunnen worden. In het tijdschrift van december 2002 (jaargang 14, nummer 2) schreef Willie Brinkman een bijdrage over de ontstaansgeschiedenis van dit kampeerhuis, waar velen een bijzondere herinnering aan hebben.

Op 24 augustus 2011 brandde, nu het kampeerhuis genoemd, af. Inmiddels zijn de puinresten opgeruimd. Wat rest is het kampvuur!

Foto's omslag voorzijde: De afbeelding 'winterlandschap' is opgemaakt aan de hand van twee prenten (Winterlandschap bij Annen en Anloo (persoon en put); beide prenten van Drents Museum Assen) van de schilder Egbert van Drielst (1745-1818). Op het detail van de topografische (Franse) kaart uit 1811-1813 staat het dorp Beilen afgebeeld. Kleine foto's, vanaf boven: De Hoofdstraat in Hooghalen in het begin van de 20ste eeuw, kerst en de ingang van het het ontspanningsgebouw van Beileroord.

Bekijk ook: www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

- prijs € 4,50

Zo as 't west hef: De brand van het kamphuis

Op de avond van 24 augustus 2011 brandde het kamphuis af. De brandoorzaak is vermoedelijk kortsluiting geweest. Het kamphuis en het terrein was al door Staatsbosbeheer aangekocht. Het kamphuis zal niet worden herbouwd.

(foto's: Anne Hut)

Foto's omslag achterzijde
Nostalgische kerstkaarten

Bekijk ook: www.historischevereniginggemeentebeilen.nl

- prijs € 4,50

Oproep

Een foto uit 1938 van een hondenkar bij Klatering. Op de kar zitten Albertje en Roelof Wiebing.

In 2012 viert de buurtvereniging Klatering haar dertigjarig bestaan. Dit zal leiden tot een publicatie over de geschiedenis van Klatering: de bewoningsgeschiedenis, beheer en bewerking van de gronden en natuur en van wonen en werken.

Wie informatie over nevenstaande foto heeft, kan contact opnemen met Henk Vos, 0593-523028 of hjvoshijken@hetnet.nl of met Erik van der Hoeven, 06-51873010 of erikvanderhoeven@planet.nl.

Mocht u over familiefoto's of andere foto's uit Klatering beschikken, dan verzoeken wij u contact op te nemen met Henk Vos of Erik van der Hoeven.

Reactie

Naar aanleiding van de foto op pagina III (omslag) in het vorige nummer vertelde Jan Gritter (Norg) ons, dat dit schilderij bij hem thuis hangt. Het is door Janny Jalving uit Klijndijk geschilderd. Hij heeft dit schilderij van een particulier gekocht.

Inhoud

Zo as 't west hef: V.C.J.C.-Kampeerhuis Hooghalen - Redactie	II
Roelof Snijder. Een Beiler dienstplichtig soldaat in de Eerste Wereldoorlog - W.K. Dondorff	2
Boerderij Hoofdstraat 7 en woonhuis Hoofdstraat 8, Hooghalen - Historische Werkgroep Hooghalen	10
Molens -2: Beilen, 1600-1832 - H.J. Vos	16
Uitbreiding en verandering Beileroord (1953-1965) - G.H. Kamphuis	21
Kerst in het verleden - W. Brinkman	26
Een bijzondere geboorte - J. Drenthenaar	29
Van de voorzitter - Albert Lanting	31
Ontvangen - Reacties - Redactie	31
Zo as 't west hef: De brand van het kamphuis - Redactie	III

In dit nummer

Roelof Snijder uit Wijster (1897-1980) was tijdens de Eerste Wereldoorlog dienstplichtig militair. Over zijn belevenissen vertelde hij zijn kleinzoon, Wim Dondorff, menig verhaal. Wim Dondorff heeft van zijn verhaal een bijdrage voor dit tijdschrift gemaakt.

De Historische Werkgroep Hooghalen is voornemens een boek uit te geven over boerderijen in Hooghalen, Laaghalen en Laaghalerveen. In dit tijdschrift een voorpublicatie over de boerderij Hoofdstraat 7 en het woonhuis Hoofdstraat 8.

Verder vervolgen G.H. Kamphuis en H.J. Vos hun bijdragen over respectievelijk Beileroord en de molens. Willie Brinkman heeft gegevens verzameld over kerstviering in Drenthe in het verleden. Johan Drenthenaar sluit dit nummer af met een verhaal over een bijzondere geboorte in Holthe.

DOOR
WIM DONDORFF

Roelof Snijder

een Beiler dienstplichtig soldaat in de Eerste Wereldoorlog

Mijn grootvader, Roelof Snijder, was een verteller. Geen groter plezier deed het hem dan te verhalen over gebeurtenissen uit zijn jeugd, of anekdotes te vertellen uit zijn dienstitijd als wielrijder bij het Nederlandse leger ten tijde van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918).

Een grootvader met verhalen

Roelof Snijder werd geboren in Wijster op 13 augustus 1897, als zoon van Roelof Snijder, geboren te Wijster, 49 jaar oud en Aaltje Etten, 34 jaar oud, geboren te Holthe.

Wijster was het dorp, waar hij zijn jeugd doorbracht en de lagere school bezocht. Naar zeggen betoonde Roelof zich een nieuwsgierige leerling die vlijtig leerde. Braaf was hij niet altijd. Zodoende werd hij

op zeker moment door meester Hadders in het turfhok opgesloten. Toen Roelof zijn straf daar had uitgezeten en meester hem weer wilde bevrijden, bleek de vogel gevlogen. Ongerust waar die snuiter was gebleven, beende Hadders naar het ouderlijk huis van

▼ Roelof (zittend tweede van rechts) als zes-/zevenjarige in de klas van meester Hadders (rechtsboven op de foto).

Roelof aan de Rattenstreek (nu Drijberseweg). Daar trof hij de deugniet aan in de keuken, braaf aan het aardappelen schillen voor zijn moeder.

Boerenarbeider

Roelofs vader verdiende de kost als boerenarbeider. Daarnaast was hij onbezoldigd rijksveldwachter en lantaarnopsteker in Wijster. Roelof heugde zich het knerpen van de sneeuw onder zijn voeten, terwijl hij met zijn vader en de hond in de donkere avond door het dorp ging om de lantaarns te ontsteken. Om de karige verdiensten wat aan te vullen ving zijn vader mollen waarvan, na droging, de huidjes werden verkocht. Maar ook stropen in het veld met strikken zorgde voor eten op tafel.

Vele verhalen van Roelof gingen over het dorpsleven in Wijster rond 1900, zoals over een dorpsgericht waarbij een jonge boer door dorpsgenoten op zijn verantwoordelijkheid werd gewezen, door hem op een boerenkar naar zijn afgewezen, zwangere vriendin te brengen¹, of over de diefstal bij koude winterdag van zödden (slechte turf) bij een rijke boer. Sporen in de sneeuw leidden de boer en zijn gevolg naar de baanderdeuren van een boerderij. Hier werd de armoedige dader gevonden. Hij moest door de dorpsgemeenschap tegen de woedende boer in bescherming worden genomen. En niet te vergeten, het verhaal van de jongen die men miste en 's avonds, nadat de boerhoorn het volk had bijeengeroepen, ternauwernood op tijd in het veld werd gevonden, half weggezonden in het moeras, of zoals tot slot, de lugubere vondst van een vinger bij het steken van turf, waar een heel veenlijk aan vast bleek te zitten.

Het was Drenthe nog in alle rust, bedekt met heidevelden en met boerendorpen, waarvan de inwoners vaak hun hele leven niet veel verder kwamen dan hun eigen dorp of buurdorp.

Wijds was het landschap, onverstoorde door bos, woningbouw of industrieterrein. Geluid en zicht reikten ver. Toen op 31 mei - 1 juni 1916 de Zeeslag bij Jutland tussen de vloot van Engeland en Duitsland plaatsvond, was volgens opa Snijder in Wijster de hele dag de rollende donder te horen van het zware scheepsgeschut. Ook de kustlichten in het Noorden waren volgens hem in Wijster 's nachts goed te zien aan de donkere hemel.

Het volgen van een studie na de lagere school was in zijn tijd niet aan de orde. Na zijn twaalfde verjaardag werd het voor Roelof gewoon aanpakken als boerenarbeider in Wijster of nabije omgeving. Hij moest helpen bij het maaien van koren, dorsen met de vlegel of aardappelen rooien.

Een groot drama trof het gezin Snijder, toen op 11 juli

1913 zijn moeder, Aaltje Snijder-Etten, op 50-jarige leeftijd, terwijl zij op de akker aan het werk was, door een zonnesteek werd getroffen. Zij overleed en werd op het oude kerkhof aan de Torenlaan te Beilen begraven. Vijf jaar eerder, op 3 juli 1908, was zijn broer Jannes op 21-jarige leeftijd overleden.

Opkomst voor militaire dienst

In die tijd was er sprake van militaire dienstplicht. Jonge mannen waren, als zij gezond van lijf en leden waren, verplicht het vaderland een aantal jaren als soldaat te dienen. Omdat niet iedereen nodig was, werd door loting bepaald wie het leger in moest of het geluk had thuis te mogen blijven. Voor rijke mensen bestond de mogelijkheid een ingelote zoon vrij te kopen van dienstplicht door een zogenaamde remplaçant (vervanger) te bekostigen. In Drenthe werden zoons van rijke boeren zo vaak vrijgekocht. Voor Roelof Snijder, als zoon van een boerenarbeider, was dit echter niet aan de orde. Het gezin Snijder telde vele kinderen en veel geld hadden ze ook niet. In de herfst van het jaar 1916 werd Roelof door de burgemeester van Beilen opgeroepen zich voor de loting te melden bij de openbare school te Beilen. Hij behoorde tot de 'gelukkigen', die goedgekeurd werden. In het voorjaar van 1917 kreeg Roelof een brief met het verzoek zich te melden bij de kazerne in Assen voor de vervulling van zijn dienstplicht. In Assen zou hij nader vernemen bij welk legeronderdeel hij zou worden geplaatst. Die dag, in maart 1917, was het bij de kazerne in Assen een drukte van belang: boerenkarren, fietsers en vele jongemannen. Zij kregen in de kazerne te horen of zij bij het paardenvolk (de cavalerie) of zoals de meesten, bij de infanterie werden ingedeeld. Roelof hoorde, dat hij was uitverkoren om te mogen dienen bij het Korps Wielrijders, een dan nog jonge elite-eenheid, die als een soort 'Quick-reaction force' op de fiets snel overal in Nederland inzetbaar zou zijn.

Na de inschrijving moesten de soldaten afmarcheren naar het station om met de trein naar hun legerplaats te gaan. Onderweg in de trein schreef Roelof in de gauwigheid op een papiertje, dat hij naar Gouda onderweg was, waar hij zich moest melden bij de kazerne van het Korps Wielrijders. Verder schreef hij, dat hij pas over zes weken weer thuis zou komen. Het papiertje knoopte hij met een steen in een grote rode boerenzakdoek. Toen de legertrein stomend en dampend Wijster naderde, schoof hij een raam open en wierp de zakdoek met de belangrijke boodschap zover als hij kon in de richting van zijn vader, die aan het werk was op hun land bij de spoorbaan. Zij hadden afgesproken, dat vader Snijder die

dag daar zou zijn en op het bericht van Roelof zou wachten. "Ik zie hem er nog haastig naar toe lopen," zei grootvader, toen hij dit verhaal vertelde.

De Militaire Wielrijders in Gouda

In ons land werd in 1894 voor het eerst een Korps Wielrijders geformeerd uit militairen van de toen bestaande eenheden. De opleiding was aanvankelijk in handen van het Regiment Grenadiers en Jagers in Den Haag, gevolgd door het 4e Regiment Infanterie (Gouda) en het 7e Regiment Infanterie (Amsterdam). Vanaf 1897 had elk regiment organiek 20 militaire wielrijders, speciaal voor het berichtenverkeer (ordonnansdienst) en ten behoeve van verkenning en beveiliging.

In 1915 kwam er een apart Militair Wielrijders Depot tot stand, dat in de kazerne te Gouda werd gevestigd. Hier werden vier compagnieën wielrijders opgeleid die er vervolgens ook in garnizoen bleven. In de periode 1914 -1918 telde het Nederlandse leger in totaal acht compagnieën wielrijders. De compagnieën wielrijders in Gouda werden in 1918 en 1919 weer opgeheven.

Verscheidene manschappen die bij de wielrijders werden ingedeeld bleken voordien nog nooit op een fiets te hebben gezeten en moesten het fietsen nog leren. De fietsen van het merk Simplex bleken voor militair gebruik van onvoldoende kwaliteit. Bovendien gingen de fietsen over het algemeen snel kapot door het rijden over zandrijge en ongebaande wegen, het neergooien, wanneer een of ander commando werd gegeven en wanneer de fietser plotseling van zijn vuurwapen gebruik moest maken. Vooral de slijtage aan de remmen was schrikbarend.

▲ Militairen in de kazerne te Assen. Net als Roelof Snijder kwamen veel mannen uit Drenthe op in Assen. (Collectie Marcel Bulte, Emmen)

Bij het regiment wielrijders

In de kazerne van Gouda had het regiment wielrijders zijn opleiding en vaste basis. Jonge mannen uit alle streken van het land bevolkten de soldatenkamers. Limburgers, Rotterdammers, Amsterdammers, Tukkers, Friezen, Groningers en Drenten, van alles door elkaar. Vriendschappen groeiden snel. De zoon van een bakker uit Roswinkel werd de vaste kameraad van Roelof. Na elk weekeinde had hij van thuis een aantal koeken meegekregen, iets wat Roelof zich met genoegen herinnerde. Behalve vriendschap was er ook rivaliteit, vooral tussen de stedelingen en de boeren, die als dom en weinig wereldwijs werden weggezet.

Eens, het was op een koude winterdag, zaten de mannen om de kolenkachel geschaard, die midden in de soldatenkamer hun warmte gaf. Op de kachel stond een keteltje van een plattelander te pruttelen. Het duurde maar even of een Rotterdammer stiet tegen het pannetje, zodat het bijna van de kachel afrolde. Men mopperde dat hij dat moest laten, maar ach, het jennen begon nu pas echt. Het duurde maar even en ja hoor, daar ging het keteltje met inhoud en al met veel gekletter over de vloer. Dit was het sein voor een algehele kloppartij tussen de rap gebekte stedelingen en de 'domme' boeren. Met hun door het veldwerk geharde knuisten sloegen de boeren er op los. Het gevecht duurde maar kort, toen hadden de neuswijze stedelingen hun lesje geleerd en

meer ontzag gekregen voor de boeren uit de provincie.

De eerste tijd in Gouda werd de soldaten de elementaire beginselen van het krijgsbedrijf bijgebracht. Men leerde van rangen en standen, exerceren en door middel van het opblazen van boomstobben de omgang met dynamiet. Gewapend met een karabijn reden ze geregeld over een hobbelige kasseienbaan naar de schietbaan in de duinen, een tocht die het zitvlak behoorlijk teisterde. Roelof was naar zijn zeggen een niet onverdienstelijk schutter.

Ook stond veel sport op het programma. Voor het sportdiploma moesten ze limieten halen bij onder andere hardlopen en verspringen. Roelof haalde alles met glans, behalve het touwklimmen dat, zo wist hij, zou hij niet redden. Toen hij daarvoor aan de beurt was schoof hij een maat naar voren die, in zijn naam, het onderdeel touwklimmen voor hem haalde. De meest belangrijke vaardigheid was echter het beheersen van hun vervoermiddel, de fiets. Om in voorkomende gevallen snel te kunnen stoppen, leerde men de zogenaamde 'noodsprong'. De soldaten werden daarvoor op enige afstand van een sloot opgesteld en op het commando 'Voorwaarts mars' moest men zich met grote snelheid richting de sloot bewegen. Op het laatste nippertje klonk dan het commando 'Tot stand'. Daarna diende men op de trappers te gaan staan, om vervolgens met een gezwinde sprong achterwaarts het zadel te verlaten. Velen bleek dit echter niet snel genoeg te lukken, met alle gevolgen van dien.

Een ander waagstuk voltrok zich bij het zogenaamde 'molenrijden'. Voor deze vaardigheid haakten twee soldaten de armen ineen en begonnen rondjes te draaien. Anderen haakten op commando weer op hen in, zodat de rijen als wieken van een molen rondraaiden op het kazerneplein. Naarmate de wieken groeiden kostte het steeds meer moeite om aan te haken en vlogen gedurig door de middelpuntvliedende kracht de maten elders heen.

Na zes weken basisopleiding mocht Roelof Snijder naar huis. Uitstappen gebeurde in Hoogeveen, waarna hij langs het spoor naar Wijster liep. Bijzonder was, dat hij zijn geweer en munitie gedurende het verloop altijd bij zich had. Eens leidde dit bijna tot een ongeluk, toen hij achter het huis richtte en op een eik schoot die op enige afstand in het land stond. Na het schot zag Roelof tot zijn schrik kinderen spelen, niet ver voorbij de boom. Na haastige inspectie bleek de kogel echter de stam precies in het midden getroffen te hebben.

Als vliegende brigade kwamen de wielrijders overal. Onder het motto 'Snel en vaardig, kalm en waardig'

▲ Roelof Snijder als dienstplichtig militair

reden ze, fier op hun stalen ros gezeten, door neutraal Nederland. Van Gouda naar Groningen of Bergen op Zoom, maar ook tot onder in Limburg. Zo heugde hem de Cauberg in Valkenburg, waar ze zonder goede remmen, de afdaling in angstwekkende vaart moesten nemen.

Militaire oefeningen deden ze in de bossen en velden of bij het legerkamp de Harskamp met de Gele Rijders, een keurkorps te paard. Als moderne en snelle elite-eenheid waren ze populair en werden zij voor vele doelen ingezet.

Wereldwijd intussen en misschien wat eigenwijs mocht Roelof graag 'netties' voor de dag komen en

▲ Wielrijders op linie met geweer
(Collectie Marcel Bulte, Emmen)

◀ De boog in De Paltz 1918. Enkele personen zijn:
1: Hendrik Boer (Kerkstraat), 2: Derk Dondorff,
3: Pieter Brouwer (Hijken), 4: Dina Bruins, 5: Trude
van Putten, 6: Dine van Putten, 7: Jantje Brouwer,
8: vrouw van meester Boer, 9: Fre Ties, 10: Hans
Vredeveld en 11: Klaas Dondorff.

stond hij bij het vrouwvolk ook als 'nuvere kerel' te boek. Schamper moest hij lachen om de boerenkinkels die 's zondags met de linnenwagen naar Beilen togen om voor het eerst van hun leven de trein te zien en dan bij aankomst daarvan, sprekend over de machinist, opgewonden opmerkten dat er 'iene op het bokkie' zat, alsof de locomotief een boerenkar was en de machinist een boer. Als bereisd man wist Roelof immers veel beter.

Tijdens de jaarlijkse kermis, het zal in 1918 zijn geweest, was het druk in Beilen. Al vroeg liepen de jonge 'wichter' arm in arm in brede rijen door de straten. De 'manluu' uit Beilen en omliggende dorpen hadden een dag vrijaf en verheugden zich op feest, vrouwen, drank en na afloop een kloppartij met jongvolk uit een rivaliserend dorp. Ook Roelof Snijder kwam, lopende vanaf Wijster met steevast een leren riem bij zich voor het geval de boerenjongens in Holthe moeilijk zouden doen.

Toen, op de kermis, in het feestgewoel bij de stoomcarroussel, ontmoette hij Jantien Brouwer. Roelof mocht graag dansen (de Veleta), was jong en ook niet afkerig van een borrel. Zo ook die vrolijke avond bij Marijgie (café Warnders) in het stationscafé, waar Jantien dienstmeid was. Vol met drank keerde Roelof 's avonds laat huiswaarts, maar even voor Holthe ging het mis, Roelof viel languit en zat van onder tot boven onder de smurrie.

Toen hij thuiskwam hielp zijn vader hem bij het uitkleden en het in de bedstee klimmen. Zijn vader

► De Paltz omstreeks 1918. Voor de schuur, links op de foto bevond zich het pand (niet zichtbaar) van het café van weduwe Warnders. Anno 2011 is hier 'De Linde' gevestigd.

schudde zijn hoofd en zei alleen: "Roelof, Roelof toch, mot dat nou zo!" Roelof nam zich voor, dat zulk gedrag hem niet meer paste. Wel had hij intussen verkering gekregen met die knappe meid bij Marijgie. Op een keer, ze waren met hun compagnie onderweg van Groningen naar het zuiden, kreeg Roelof bij Beilen permissie om even langs te gaan bij zijn Jantje. Terwijl zijn maten verder fietsten, haastte hij zich door de Kruisstraat en De Paltz richting zijn lief. Het afscheid nemen na zo'n kort bezoek kostte hem moeite, maar gaf hem toch ook weer extra energie, want bij Spier had hij zijn dienstmakkers al ingehaald. Op hun tochten door Nederland werd er ook gezongen. Roelof herinnerde zich nog sommige strofen van het lijdlied van de wielrijders, waarvan enkele coupletten als volgt gingen:

Wij rijden soms een uur of tien op bandjes zacht als zij,
Van alle militaire lieden zijn wij het snelst er bij.
Ons rijwiel draait langs veld en pad.
Het is onzen beste vriend!
De nacht heeft zelfs op ons geen vat,
geen regen en geen wind.
En doet je zadel soms wat pijn,
dan weten wij wel raad,
want achter, met de medicijn,
rijdt d' hospitaal soldaat.
Die heeft een doos met fijne smeer;
je wrijft het maar flink dik;
dan ben je voor een dagje 't heer,
of 't zitvlak was van blik.
En heb je honger als een paard van het rijden door de hei;
de kuch die smaakt ons als een taart, de zuigfles zit opzij.
En is je kuchje opgegaan dan, dacht je, nou wordt 't schriël;
geen nood, mijn vriend, want achteraan daar komt onze automobiel.
Dus makkers houdt het wapen hoog,
wij kennen geen verdriet.
't Is bij ons nimmer saai of droog,
wij zingen 't hoogste lied.
Men ziet ons allerwegen graag,
wij staan op ons fatsoen.
Voor meisjes zijn wij meest een plaag,
want 't kost haar vaak een zoen.

Voedselschaarste

In de oorlogsjaren was Nederland, omdat import niet mogelijk was, aangewezen op zijn eigen voedselvoorraden. Vooral in het laatste oorlogsjaar 1918 deed zich de schaarste aan voedsel overal goed voelen. In de week van 8 tot 13 april 1918 leidde dit in de grote steden tot betogingen wegens het karig broodrantsoen. Slechts met moeite endoor het gebruik van wapens bleef de politie de toestand meester. In Den Haag, Rotterdam en Haarlem vielen daarbij gewonden en zelfs enige doden te betreuen. Ter ondersteuning van de politie werden bij het herstellen van de

▼ Arrestatie van een zwarthandelaar in Roermond. De vierde soldaat van links is Roelof Snijder.

orde en het arresteren van zwarthandelaren ook militairen ingezet. Het onderdeel waar Roelof bij diende, was daarvoor beschikbaar in Roermond. Of ze daar daadwerkelijk in actie zijn gekomen, heeft mijn grootvader mij niet verteld. Op de foto's lijkt het dat de maten zich, ondanks de ernst van de opdracht, prima vermaakten.

Lange tijd was de compagnie van Roelof Snijder gelegerd in Lochem. Hier waren de soldaten belast met het uitvoeren van voedselinspecties. Daar overnachtten ze in de plaatselijke schouwburg.

Bij één van hun controles vonden ze bij het doorzoeken van de schuur en de woning een varken in de bedstee van de familie. De boer had het dier hier voor de controle proberen te verbergen.

Tijdens zijn diensttijd bracht Roelof Snijder in Limburg eens een bezoek aan zijn broer Jan² die daar als commies bij de douane werkte. Zoekend naar de juiste weg reed Roelof, na een klooster te hebben gepasseerd, per abuis de grens over en belandde in België. In de gegeven omstandigheden was dat voor een Nederlands soldaat op dat moment geen gezonde plek. Hij draaide dus de fiets en keerde met spoed uit het oorlogsgebied terug naar Nederlandse bodem.

Een laatste eervolle taak voor de wielrijders

Tegen het einde van zijn diensttijd kreeg Roelof Snijder met zijn wielrijderskorps nog een klus te klaren die direct te maken had met de afloop van de Eerste Wereldoorlog. Nadat Duitsland op 11 november 1918 had gecapituleerd en de Duitse keizer Wilhelm naar Nederland was gevlucht, trok de 'Kaiserliche Armee' zich terug van het front naar de Heimat. De Duitsers mochten, bij wijze van hoge uitzondering, voor hun

▲ Soldaten in Roermond. Op de foto links staat Roelof Snijder geheel links. Op de foto rechts is Roelof Snijder de derde staande persoon vanaf links.

terugtocht gebruik maken van een corridor door het neutrale Nederland, over de Maasbrug tussen Roosteren en Maaseik. Vanaf 18 november 1918 trok daar een trieste stoet van afgematte en ontgoochelde Duitse soldaten over de brug. Lopend, met handkarretjes, of met wagens getrokken door paarden of ossen. Rond de 15.000 soldaten per dag (totaal ruim 100.000) kwamen over de Maasbrug.

Bij de brug moesten de Duitse militairen hun wapens inleveren bij de Nederlandse soldaten van het wielrijdersregiment. Na enkele dagen lagen de geweren, bajonetten en ander oorlogstuig er metershoog opgestapeld. Sommige soldaten wierpen hun wapens in de Maas, liever dan hun militaire eer te verliezen door ze af te geven.

Tot slot

Met het einde van de oorlog, kwam er ook voor Roelof Snijder een einde aan zijn diensttijd. Het leven als gewoon burger begon.

Ruim een jaar later, op 30 april 1920, reed hij met zijn geliefde Jantien in een tilbertie (tilbury = kleine koets) naar het gemeentehuis te Beilen, waar zij elkaar de huwelijkse trouw beloofden. Hun huwelijk duurde daarna, tot zijn overlijden in 1980, op enkele dagen na, 60 jaar.

De jaren, zwervend door Nederland als militair, hadden voor Roelof een wereld geopend die voordien beperkt was gebleven tot Wijster en omgeving. Hij vond het prachtig en de verhalen over zijn dienst-

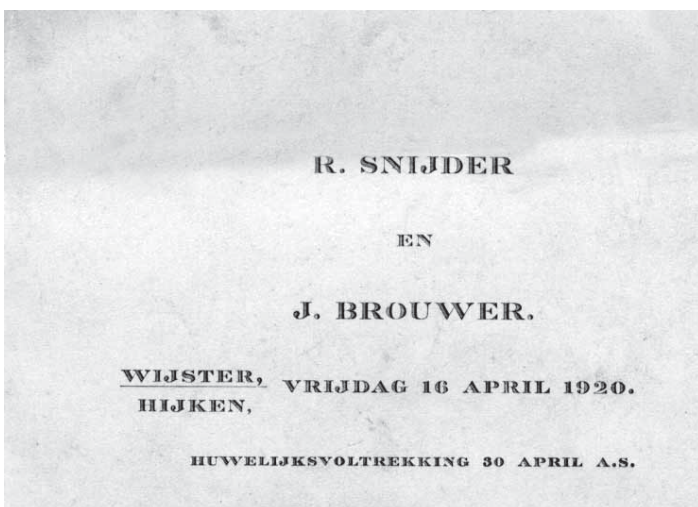
▲ Colonne auto's van het Rode Kruis op de Maasbrug

▲ De situatie bij de Maasbrug te Roosteren

tijd bleef hij immer met graagte vertellen. Zijn soldatenkist stond nog vele jaren in Oranje, waar hij destijds woonde en waar hij op de aardappelfabriek Oranje werkte, boven op het beuntje bij de trap. In 1963, toen hij naar een bejaardenwoning in Beilen verhuisde, verdween dit relict met ander overtollige huisraad in een groot gat achter in de tuin. Voor zijn fiets bleef hij echter zijn leven lang extra zorg en genegenheid koesteren. Na elke boodschap in Beilen werd die altijd met een doek van regendruppels en modder ontdaan, voordat hij voorzichtig werd weggezet.

▼ Trouwkaart

Noten

- 1 G.J. Dijkstra, 'Volksgerichten', in: Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen, p. 1-7. In dit artikel wordt een volksgericht in Wijster uit 1897 beschreven. Het gaat daarbij niet om een boer, maar om een bakker.
- 2 Jan Snijder trouwde op 3 mei 1918, 29 jaar oud en van beroep sergeant infanterie met Annigje van den Berg, 23 jaar oud, geboren te Zuidwolde en dienstbode van beroep.

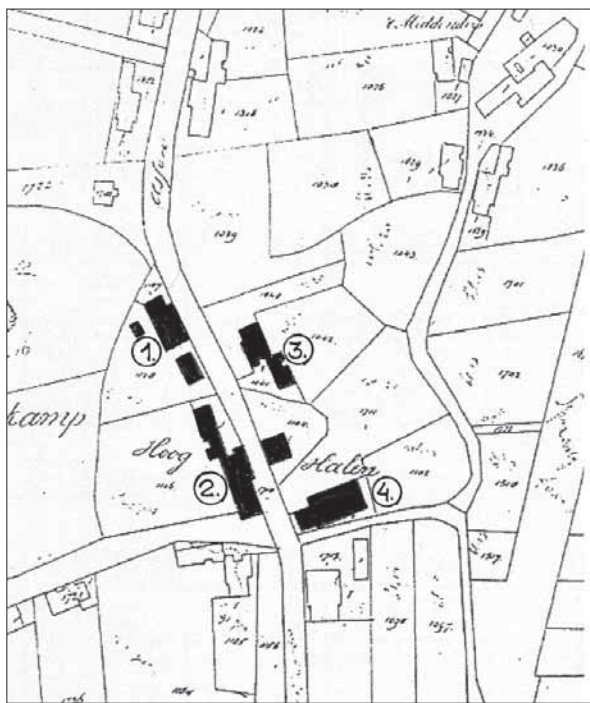
▼ Gemeentehuis Beilen, 1920

DOOR
HISTORISCHE WERKGROEP HOOGHALEN
ALBERT BERGSMA, WILLIE BRINKMAN, HANNEKE
ELEVELD, FRENS HOVING EN TINEKE MULDER

Boerderij Hoofdstraat 7 en woonhuis Hoofdstraat 8, Hooghalen

De Historische Werkgroep Hooghalen is bezig een boek samen te stellen over boerderijen in Hooghalen, Laaghalen en Laaghalerveen. Er zijn ongeveer 175 oude en nieuwe boerderijen, die met hun bewoners in beeld worden gebracht. Het wordt een boek met veel afbeeldingen en korte teksten. In dit artikel een voorproefje met de beschrijving van de boerderij van Roelof en Roelie Tigelaar op het adres Hoofdstraat 7.

▲ Fragment van de kadastrale kaart 1880 met de hierboven genoemde vier boerderijen.

Korte historie van het dorp

Hooghalen was rond het jaar 1800 een gehucht, bestaande uit slechts enkele boerderijen. Omdat het kadastrale minuut, de eerste kadastrale kaart van rond 1832, verloren is gegaan, heeft de historische werkgroep een reconstructie gemaakt. Hieruit komt naar voren dat er in die tijd acht boerderijen stonden: een cluster van vijf in het Middendorp en een groep van drie boerderijen aan de zuidzijde, langs de weg Assen-Beilen.

In de periode 1832-1880 groeide het gehucht uit tot een dorp met een aantal van ongeveer twintig boerderijen, waarbij de huidige Hoofdstraat de belangrijkste straat werd. Ook was er inmiddels een school gebouwd.

In het zuidelijke gedeelte van de Hoofdstraat stonden in 1880 vier boerderijen, te weten:

1. Boerderij van Willem Bijker;
2. Boerderij/logement van Geert Kuiper;
3. Boerderij van Koert Timmerman;
4. Boerderij van Hilligje Meijers.

De onder 3 genoemde boerderij, bewoond door Koert Timmerman, was eveneens eigendom van Hilligje en Jan Meijers.

▲ Hoofdstraat, circa 1910, gezien in zuidelijke richting. Rechts op de voorgrond de boerderij van Willem Bijker.

Van de situatie rond 1880 in het zuidelijke gedeelte van de Hoofdstraat is weinig overgebleven. De boerderij van Bijker is afgebroken. Van het pand van logement Kuiper is alleen het boerderijgedeelte nog in de oorspronkelijke staat. Het cafégedeelte is aan het begin van de twintigste eeuw vervangen door nieuwbouw. De oude boerderij van Koert Timmer-

man, die in de langsrichting aan de weg stond, is in het begin van de twintigste eeuw vervangen door een 'modern', haaks op de weg staand, boerderijtype. De door brand grotendeels verwoeste boerderij van Hilligje Meijers (later van Albert Boer) is op dezelfde plaats herbouwd.

Boerderij Hoofdstraat 7

De boerderij Hoofdstraat 7 (R. Tigelaar) is gesitueerd direct noordelijk van de voormalige boerderij van Bijker. Het pand is aan het eind van de negentiende eeuw gebouwd door Cornelis Alberti, een nazaat van

▼ De boerderij Hoofdstraat 7 (op een regenachtige dag) in de dertiger jaren van de vorige eeuw

▼ Roelof Snoeijing, Geesje Snoeijing-Kuik en Arendina Snoeijing voor hun boerderij omstreeks 1940

Cornelis Alberti sr., predikant te Ruinerwold. Het exacte bouwjaar en ook de architect en de aannemer zijn onbekend.

Cornelis Alberti (1865-1943) trouwde op 25 mei 1895 met Aaltje Bijker (1860-1944), dochter van Willem Bijker, landbouwer te Hooghalen. Bijker was eigenaar van de (verdwenen) boerderij ten zuiden van het pand Hoofdstraat 7. Op de plaats van de boerderij van Bijker is later door Willem Mulder - zijn moeder Roelofje Bijker was eveneens een dochter van Willem Bijker - het hotel Mulder gebouwd.

Roelof Snoeijing (boer) en zijn vrouw Geesje Snoeijing-Kuik betrokken de boerderij met hun gezin van zes kinderen aan het eind van de jaren twintig. Naderhand zette dochter Arendina het boerenbedrijf voort.

Het pand is jarenlang dubbel bewoond geweest. In

▲ Ansichtkaart driesprong Hoofdstraat-Laaghalerstraat. In het midden van de foto de kenmerkende boerderij van Arendina Snoeijing, aan het einde van de jaren vijftig van de vorige eeuw.

het geheel zelfstandige, noordelijke gedeelte woonden onder andere Hendrik Jan Sijken (kaasmaker, later genaamd Rijken), de familie Plenter (winkelier), de familie Epping (schoenmaker) en Janko en Diewerke Ritsma, afkomstig uit de provincie Gronin-

▼ De boerderij van Snoeijing vanuit de zuidelijke richting, in dezelfde tijd als de foto boven

► De familie Snoeijing zoals die rond 1930 aan de Hoofdstraat kwam wonen. Vanaf links: Roelof Snoeijing, Jantje, Hendrik jr., Hendrik sr., Arendina, Jans, Jantien en Geesje Snoeijing-Kuik.

► Arendina Snoeijing, Roelof en Geesje Snoeijing-Kuik

◄▼ Het voorname pand Dijkhuizen 74 te Ruinerwold. Naar alle waarschijnlijkheid is hieraan de vormgeving van de boerderij Hoofdstraat 7 te Hooghalen ontleend.

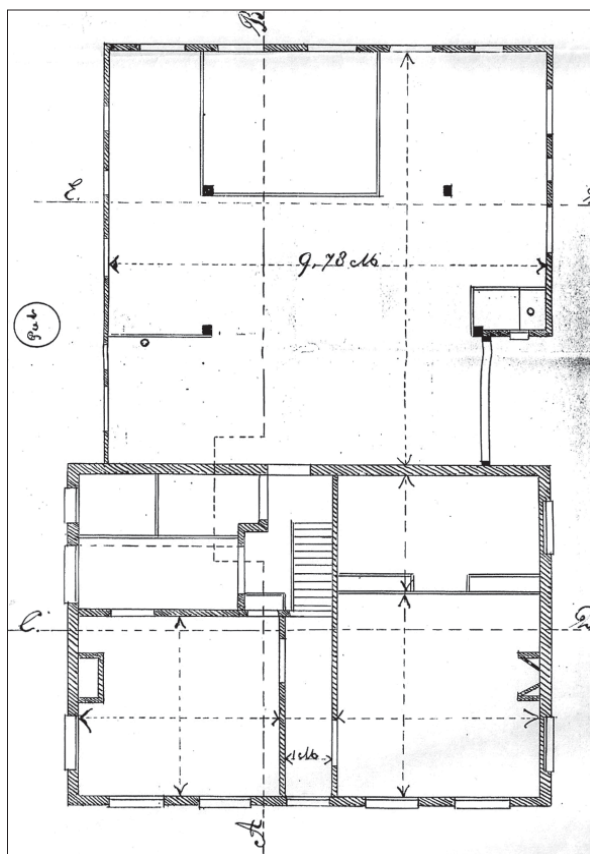
►▼ De boerderij Hoofdstraat 7 in de huidige situatie, nog vrijwel in de oorspronkelijke staat

▲ Stalraam in de boerderij Hoofdstraat 7

gen. De Ritsma's hebben er lang gewoond, van vlak na de Tweede Wereldoorlog tot 1958, toen Janko Ritsma op 77-jarige leeftijd stierf. De laatste (tijde-

lijke) bewoners waren Klaas Klaassens en zijn vrouw Geesje; zij woonden hier maar korte tijd.

Sinds de zestiger jaren van de vorige eeuw wordt het gehele voorhuis van de boerderij bewoond door Roelof Tigelaar (zoon van Arendina) en zijn echtgenote Roelie, aanvankelijk met hun kinderen Anita en Ronald.

De vormgeving van de boerderij Hoofdstraat 7 is bijzonder en kwam tot het jaar 1900 in de omgeving van Hooghalen niet voor. De brede voorgevel, het schilddak en de strenge symmetrie geven het huis een zekere statigheid. Gezien de voorgeschiedenis van de eerste eigenaar is het boerderijtype naar alle waarschijnlijkheid 'overgewaaid' uit Ruinerwold. Cornelis Alberti is, als zoon van Pieter Derks Alberti (landbouwer), opgegroeid op de boerderij Dijkhuizen 74 te Ruinerwold (zie foto blz. 13 linksonder).

De boerderij Hoofdstraat 7 is in 1909 aan de achterzijde uitgebreid.

Cornelis Alberti richt het volgende verzoek aan het college van B&W:

Aan Heeren Burgem. en Weth. van Beilen.

De Ondergetekende C. Alberti wonende te Hooghalen, geeft door deze kennis, dat hij voornemens is, aan een woonhuis, staande op kadastrale perceel der gem. Beilen sectie C, no 1978, een gedeelte bij te bouwen, in dezelfde richting als de bestaande woning.

Hij verwacht hierdoor uw college beleefd hem daarvoor de vergunning te willen verlenen zonder inzending van meerdere stukken.

Hooghalen 12 april 1909
De aanvrager
C. Alberti

H. de Jonge, gemeentearchitect, meldt op 13 april (!) 1909 aan B&W dat er tegen de voorgenomen 'bijbouw van de woning' geen bezwaar bestaat.

Overigens verkeert de boerderij thans nog vrijwel in de oorspronkelijke staat.

Het pand Hoofdstraat 8

Vanaf het begin van de twintigste eeuw wordt deze boerderijvorm vaker toegepast in Hooghalen en omgeving.

Een sprekend voorbeeld daarvan is de woning Hoofdstraat 8 met kapsalon en winkel van Bazuin,

◀ Plattegrond woonhuis Hoofdstraat 8

De vormgeving van het pand Hoofdstraat 8 te Hooghalen is vrijwel identiek aan de boerderij Hoofdstraat 7. Alleen het ontbreken van de beide schoorstenen is een opvallend verschil.

In 1938 betrok de familie Reinder Bazuin het pand. Bazuin vestigde hier een kapsalon, die naderhand door dochter Tineke Mulder-Bazuin (tot op de dag van vandaag) wordt voortgezet.

die vrijwel identiek is aan het voorhuis van de boerderij Hoofdstraat 7.

Het pand is als woonhuis gebouwd in 1908 in opdracht van Geert Kuiper. De architect en aannemer zijn respectievelijk H. de Jonge (schoonzoon van Geert Kuiper, tevens gemeente-architect van de gemeente Beilen) en J. Hidding te Hooghalen.

De voorgevel is iets minder breed dan die van de boerderij van Tigelaar; verder is de vormgeving van de beide voorhuizen tot in detail gelijk aan elkaar. Ook de indeling vertoont onderling nauwelijks verschillen. Het is dan ook aannemelijk dat de bouwtekening is 'gekopieerd'.

De breedte en lengte van het huis zijn respectievelijk 11.00 m en 7.70 m. De indeling bestaat uit twee woonvertrekken met keuken/achterkamer, gescheiden door een middengang.

Het achterhuis is relatief klein, nauwelijks groter dan het voor die tijd ruime voorhuis.

Hoewel de eerste bewoner (Hendrik Kuiper) van beroep boer was, is het niet aannemelijk dat het pand Hoofdstraat 8 ooit een duidelijke agrarische functie heeft gehad.

Kort na de bouw van het huis is aan de zuidzijde een postkantoor aangebouwd. Evenals de vormgeving van het hoofdgebouw is deze aanbouw, zowel wat betreft de buitenzijde als de inrichting van het interieur, nog in de oorspronkelijke staat.

Het pand Hoofdstraat 8 heeft een interessante geschiedenis, vooral door de grote verscheidenheid aan functies die zowel het achterhuis als het voorhuis in de loop der jaren hebben gehad. De Historische Werkgroep Hooghalen is voornemens in een volgende uitgave van dit tijdschrift hieraan uitvoerig aandacht te besteden.

Verantwoording foto's:

Fam. R. Tigelaar

Archief Historische Werkgroep Hooghalen

Metselwerk
boven de
voordeur
van het
pand Hoofd-
straat 8

DOOR
H.J. VOS

Molens - 2

Beilen - 1600-1832

Molens hebben eeuwenlang een belangrijke rol in de landbouw gespeeld. Henk Vos verzamelde gegevens over de verschillende molens, die in de voormalige gemeente Beilen hebben gestaan. In deze aflevering vertelt hij over de molens, die in Beilen langs de Beilerstroom, grenzend aan de Kerkstraat en de Bisschopsstraat, hebben gestaan.

Voor 1750 bestond het menu van de boerenbevolking (80% van de bevolking) voornamelijk uit graanproducten, peulvruchten en vlees/vet. Daarbij was rogge tot ver in de achttiende eeuw het hoofdvoedsel (vooral in de vorm van brood) aangevuld met pannenkoeken van boekweitmeel.

Hoe belangrijk rogge was, bleek wel uit een besluit van 1630. In dat jaar besloot de Drentse Landdag, dat het voortaan voor elke boer in Drenthe verplicht werd

om een voorraad aan te leggen van rogge voor brood en zaaigoed. Verder kwam er in dat jaar een uitvoerverbod voor rogge.¹

Verbouwde granen moesten voor consumptie door de mens tot meel worden gemalen. Dat gebeurde tot de tiende/begin elfde eeuw met handmaalstenen. Rond het jaar 1000 werd de rosmolen in gebruik genomen. Het is mogelijk dat de invoer van tufsteen uit het Rijnland (nodig voor de kerkenbouw) verge-

◀▲ Neolithische maalstenen (Trechterbekercultuur), afkomstig uit Eext. ▲ Basaltlava handmolen uit de Romeinse tijd, gevonden bij Balinge. ▶▲ Kopie van een basaltlava handmolen van voor-Romeins type, tijdens een experiment op het Biologisch Archeologisch Instituut (Groningen) in 1976. Foto's uit: Molens in Drenthe, Zwolle, pp. 10, 33 en 36.

zeld ging van de import van de voor rosmolens benodigde maalstenen.²

Daarnaast kwamen er in de Middeleeuwen de water- en windmolens. Hun aantal was gering. In 1634: zeventien graanmolens; in 1645: 42 graanmolens en in 1795: 46 molens. Deze stagnatie wordt verklaard uit de geringe bevolkingsgroei en het blijvend gebruik maken van de meer rendabele rosmolens.

Een windgraanmolen moest goed bereikbaar zijn. Door de onverharde zandwegen, in de regentijd vrijwel onbegaanbaar, was het verzorgingsgebied van een graanmolen klein. In het kerspel Beilen waren er in de zeventiende en de achttiende eeuw dan ook graanmolens in Wijster³, Makkum, Beilen, Hijken en Hooghalen, een ieder met hun eigen verzorgingsgebied.

In deze bijdrage worden de molens aan de Kerkstraat en de Bisschopsstraat besproken. Deze hebben langs de Beilerstroom gestaan, vermoedelijk op een verhoging, vergelijkbaar met de zandverhoging, waarop de Stefanuskerk is gebouwd.

De situering van deze graanmolens was weloverwogen. Ten zuiden van de Beilerstroom was er sprake van wei- en hooilanden en veld. De zuidwestelijke en oostelijke winden hadden in het kale landschap vrij spel en zorgden voor een natuurlijke krachtbron, die de windmolen in beweging kon zetten.

▼ Wanneer men rond 1800 ten zuiden van de Beilerstroom op de aangegeven plaats op het kaartje op blz. 17 stond en men in noordwestelijke richting keek, zag men een kerk en twee molens, zoals hier fictief is weergegeven.

Van deze graanmolens werd gebruik gemaakt door de landbouwers uit Beilen, Eursing, Klatering en Alting.

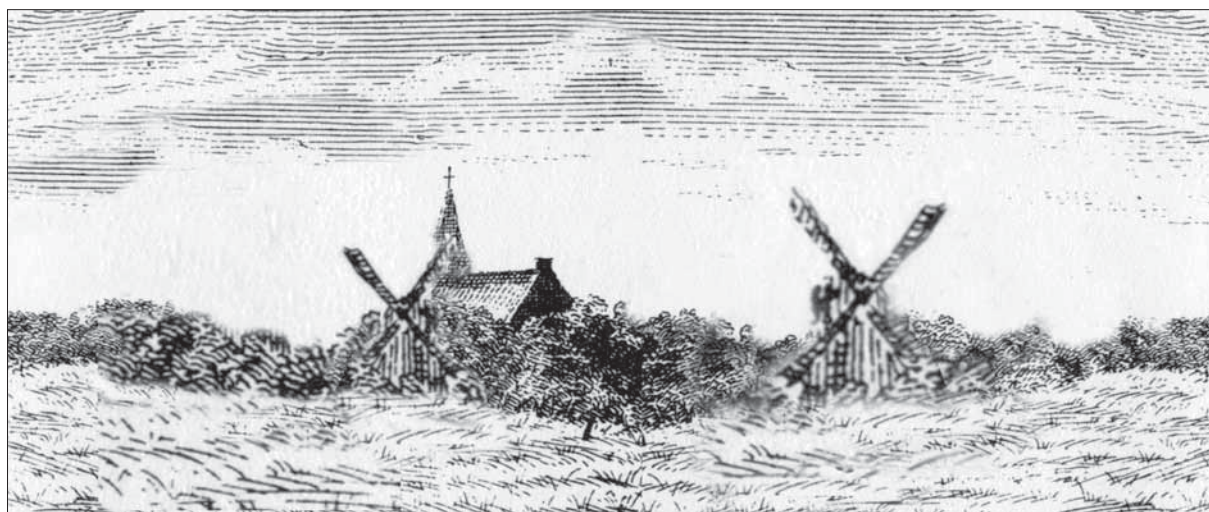
Molen in de Kerkstraat

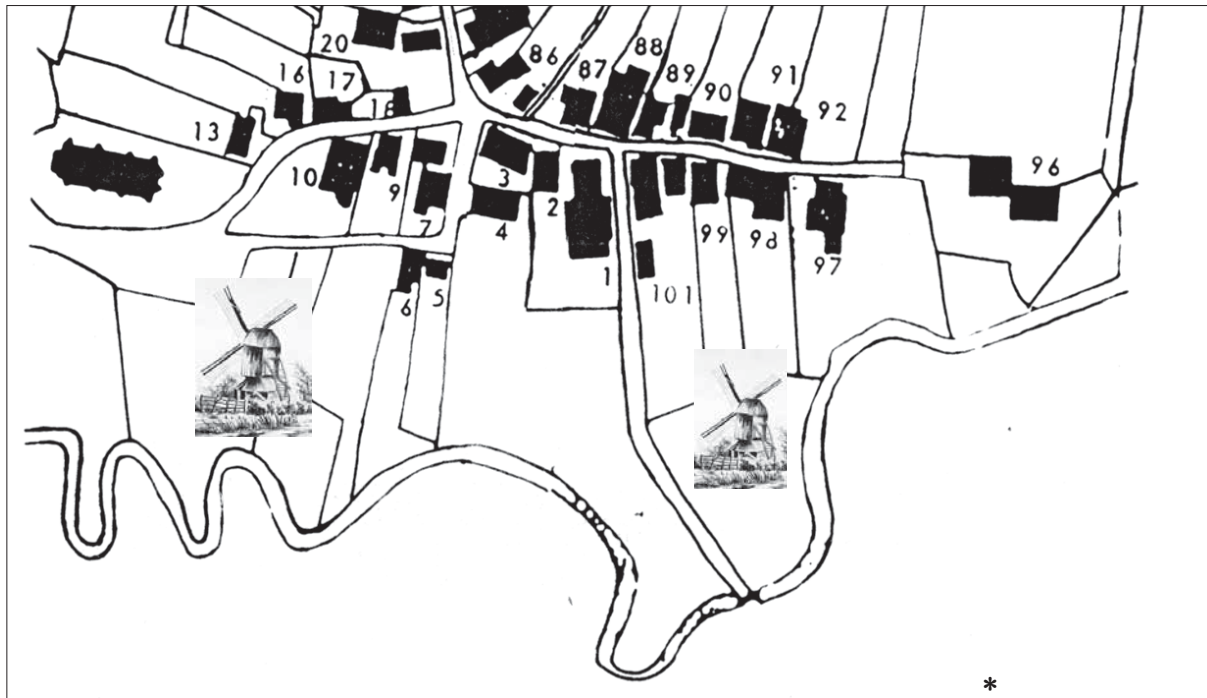
Jan ten Have wordt in 1642 in het grondschattingregister aangeslagen voor f. 1.200,00 als waarde van de 'mande' (gemeenschappelijke) windmolen. Ervan uitgaande, dat de belastingvaarders met 'de zonne met' door het dorp zijn gelopen, zoals destijds gebruikelijk was en dat de molen bij het huis van Jan ten Have was gelegen, mag worden aangenomen, dat de molen aan de Kerkstraat stond op huisnummer 10. In 1646 en 1654 wordt de waarde van de windmolen van Jan ten Have respectievelijk op f. 1.500,00 en op f. 600,00 geschat.⁴

In het haardstedenregister van 1691 wordt Leffert Conincks als mulder (molenaar) aangeslagen voor twee gulden.⁵

In 1697 wilde Jan Brunsting de windmolen 'achter Mackinge' afbreken en verplaatsen naar eigen grond aan de noordzijde van Beilen, wellicht de Molenstraat. Binnen de boerengemeenschap van Beilen, Eursing, Alting en Klatering bestond vermoedelijk de wens ook een windmolen in de buurt van de essen aan de noordzijde van Beilen te hebben. Leffert Conincks zag dat als een bedreiging in zijn bestaan en begon een procedure om dit te voorkomen. De kwestie werd op de Landdag van Ridderschap en Eigenerfden naar voren gebracht.

Het hoogste bestuurscollege in Drenthe sprak een salomonsoordeel uit. Brunsting mocht de Makkumer windmolen niet verplaatsen, maar Conincks moest de Makkumer molen kopen, indien hij niet 'begeerde' om deze naar de noordkant van Beilen te verplaatsen.

Achttiende eeuw

In het midden van de achttiende eeuw, 1742-1764, was Lucas Jansen Mulder molenaar van de molen aan de Kerkstraat. Hij was op 24 oktober 1745 met Luichjen Willems gehuwd. Zij woonden aanvankelijk in Eursing, maar verhuisden in het voorjaar van 1750 naar de Kerkstraat.⁶

Zo hadden Jan Hunse uit Meppel en de kinderen van wijlen Egbert Meijer te Groningen hun 'aanpart' (aandeel) in de Beiler windmolen in 1742 voor f. 530,00 verkocht aan Lucas Jansen Mulder te Beilen.⁷

In 1774 werd Luichjen Willems, weduwe van Lucas Jansen Mulder, aangeslagen wegens een keuterwoning en de 'handtering van een molen'. In dat jaar is Gerrit Harms, zoon van Roelof Harms, die in een keuterswoning aan de Kerkstraat woonde, de molenaar op de molen van de familie Mulder.

In 1787 is Willem Jans Mulder molenaar. Hij vestigde zich vanuit Wijster met zijn vrouw Grietjen Jans Zantinge in het huis bij de molen aan de Kerkstraat. Het haardstedenregister van 1794 vermeldt Willem Jans Mulder als 'mulder' met twee paarden. Hij moest f. 3,00 belasting betalen. In 1804 werd hij, nog steeds woonachtig aan de Kerkstraat, voor f. 2,00 aangeslagen.

Het werk van molenaar deelde Willem Jans Mulder in het begin van de 19de eeuw met Jan Lucas Mulder, vermoedelijk de zoon van Lucas Jansen Mulder. In het haardstedenregister van 1804 werd Jan Lucas Mulder als keuter en molenaar voor f. 2,00 aangeslagen.

Bij het recht van hocht in 1806 (voor iedere zak koren een spint of 1/16 deel maalloon) werden de volgende eigenaren van de molen aan de Kerkstraat vermeld:

- 1- Jan Lucas Mulder, geboren op 25 januari 1750 te Eursing. Hij trouwde op 21 december 1783 met

▲ De situatie rond 1800. Op deze kaart zijn onder de adressen Kerkstraat 10 en Bisschopsstraat 99/101 de windmolens afgebeeld. Vanaf * zag men de kerk en de beide molens (zie tekening blz. 17).

Hendrikjen Lucas Nijsingh uit Alting (zus van nummer 6);

- 2- Willem Lucas Mulder, geboren op 25 januari 1750 te Eursing;
- 3- Lucas Lucas Mulder, geboren 17 december 1758;
- 4- Marregien Wigbelts Conings, weduwe van Jacob Reinders te Beilen;
- 5- Pieter Rons;
- 6- Jan Lucas Nijsingh te Alting, gehuwd met Geesje Wigbelts Conings;
- 7- Roelof Conings te Meppel, zoon van de pander Wigbelts Conings;
- 8- Roelof Klaasen ten Have te Beilen;
- 9- Erven Scheunink te Beilen;
- 10- Wed. Jantien Roelofs te Beilen.

Begin 19de eeuw is de molen voor drietiende in bezit van de broers Mulder; een ander drietiende deel is van de familie Conings. Daarnaast was Jan Lucas Nijsingh een zwager van Jan Lucas Mulder.

In het kohier van vaste goederen van 1807 staat op huisnummer 12 aan de Kerkstraat een molen vermeld, waarvan Jan Lucas Mulder (mede)eigenaar is. Naast hem, op huisnummer 11, woonde zijn broer Lucas Lucas Mulder.

In 1811 is Harm Bentum molenaarsknecht.

De Generale Tabelle van 1815 geeft op huisnummer 12 een molen aan. Molenaar Lukas (Lucas) Mulder woonde in dat jaar op huisnummer 10.

Op de staat van schadegevallen, veroorzaakt door de

◀▲ De Kerkstraat omstreeks 1910. De derde boerderij vanaf links is Kerkstraat 10.
▶▲ Deze foto is in 2011 vanaf De Perk genomen. Waar nu een zandpad is, stroomde in 1800 de Beilerstroom. In de tuinen, achter de woningen aan de Julianastraat, stond vroeger een windkorenmolen.

brand van 8 augustus 1820 wordt geen melding gemaakt van een molen. Hoewel de woning van de familie Mulder is afgebrand, is het mogelijk dat de molen voor brand gespaard is gebleven, omdat deze vermoedelijk tegen de Beilerstroom aan stond, waardoor de vuurzee die in oostelijke richting trok langs de molen is geraasd.⁸

Toen Reinder Scheunink in 1827 overleed, was hij mede-eigenaar van de 'koorn-windmolen' staande en gelegen bij Beilen 'huisnummer 12', die door Jacob Bus werd gehuurd.

Het is vooralsnog de laatste vermelding van de windkorenmolen tussen de Kerkstraat en de Beilerstroom, want bij de invoering van het kadaster in 1832 wordt deze molen niet meer genoemd.

Molen aan de Bisschopsstraat

Ten zuiden van de Bisschopsstraat, tegen de Beilerstroom, stond op het einde van de achttiende eeuw eveneens een molen. Het is niet duidelijk of dit een 'volmolen' of een 'windkorenmolen' is geweest. In de haardstedenregisters van 1784, 1794 en 1804 woonde Hendrik Gerrits Mulder bij deze molen. In 1794 en 1804 werd als zijn beroep 'mulder' vermeld. In het kohier van vaste goederen van 1807 staat vermeld, dat 'huis en molen' eigendom zijn van de kinderen van Hendrik Gerrijts. Ook de 'Staat of Tabelle

van alle inwoners in de gemeente Beilen' van 1815 geeft aan, dat er op huisnummer 100 aan de Bisschopsstraat ook een molen staat.

Hendrik Gerrits was op 7 mei 1780 met Jantijn Roelfs Hunse uit Beilen gehuwd. Bij de registratie van dit huwelijk in het kerkboek werd als familienaam 'Mienders' vermeld. In de jaren 1784-1804 stond in het haardstedenregister voor Hendrik Gerrits vermeld de naam van landbouwer/neringdoende Hendrik Meinders. Zij woonden in hetzelfde pand of naast elkaar. Of er een familiale relatie tussen beiden bestond, is niet duidelijk. Wel blijft het opmerkelijk, dat Hendrik Gerrits bij zijn huwelijk de familienaam 'Meinders' heeft gebruikt, maar na de Franse tijd de familienaam 'Mulder' heeft aangenomen.

Tussen 1804 en 1815 is Hendrik Gerrits overleden c.q. vertrokken, want bij de volkstelling in 1815 wordt bij huisnummer 99 als molenaar Hendrik Jans vermeld en bij huisnummer 100 de 'molen'.

Volgens een lijst van de brandschade in 1820 heeft Roelof Mulder, molenaar van beroep, wonend op huisnummer 99 bij de brand een schade van f. 956,00 en f. 1220,00. De molen werd in de schadelijst niet genoemd. Het is mogelijk dat de molen niet door de brand is verwoest, om dezelfde reden zoals deze is beschreven bij de molen aan de Kerkstraat.

Bij de volkstelling in 1821 worden bij de huisnummers 98 en 99 respectievelijk Lucas Mulder en Roelof Mulder vermeld.

Eind 1825 verkocht Roelof Hendriks Mulder, molenaar van beroep, huisnummer 99 aan Roelof Bakker, landbouwer te Eursing voor f. 601,50. Over de molen wordt niets vermeld. Toen het kadaster in 1832 werd ingevoerd, werd de molen ten zuiden van de Bisschopsstraat niet vermeld.

◀ De Bisschopsstraat in het begin van de 20ste eeuw. Waar rechts op de foto het hekwerk is afgebeeld, stonden omstreeks 1800 de boerderijen met de huisnummers 99 t/m 101.

Volmolens

In de achttiende eeuw, maar vermoedelijk ook al eerder, waren er windvolmolens in Drenthe. Een volmolen diende tot het vollen van geweven wollen stoffen. Het doel hiervan was het weefsel te laten verwilten en krimpen, waardoor het dichter of 'voller' werd. Het werd zodoende niet alleen sterker en warmer, maar ook mooier om te zien. De laken stoffen werden, na toevoeging van bepaalde bijtende stoffen, urenlang in een volkuip gekneet door middel van stampers, die door de molen in werking werden gebracht. Hierbij werd, behalve van zogenaamde vollersaarde, ook gebruik gemaakt van urine. Daarom werden deze molens ook wel 'stinkmolens' genoemd. Na deze behandeling kwamen de stoffen in een waskom om met water en zeep te worden schoon gestampt. Daarna gingen ze naar de blauwverver om in de verlangde kleuren te worden geverfd. Tenslotte maakte de kleermaker er de gewenste kledingstukken van.

In Drenthe was de combinatie korenmolen-volmolen gebruikelijk. Voor windmolens, die uitsluitend textiel volden, zou er in Drenthe niet voldoende werk zijn geweest. Het vollen vond hoofdzakelijk plaats in de vóórzomer als er weinig koren te malen was.⁹

De aanwezigheid van vele wevers en blauwververs in Beilen en in De Paltz in de achttiende eeuw doet vermoeden, dat de molens langs de Beilerstroom ook voor het 'vullen' zijn gebruikt.

Van de molen aan de Brinkstraat, die in de tweede helft van de achttiende eeuw in gebruik is genomen, werd in 1775 vermeld dat het een 'volmolen' was.¹⁰

Watterraderen

Er zijn geen aanwijzingen te vinden, dat de molens langs de Beilerstroom met schepraderen gebruik hebben gemaakt van het stromende water in de Beilerstroom.

Noten

- 1 G. Smit en A.J.M. Schreuder, 'Graanmolens', in: A. Bicker Caarten e.a., *Molens in Drenthe*, Zwolle, p. 73.
- 2 *Ibidem*, p. 61.
Zie voor rosmolens ook: H.J. Vos, 'Molens-1', in: *Tijdschrift Historische Vereniging Gemeente Beilen (THVGB)*, jrg. 23, nummer 3, pp. 20-21.
- 3 H.G. Becker, '325 Jaar graanmalerij in Wijster', in: *Historische Vereniging Gemeente Beilen*, jrg. 5, nummer 3, pp. 14-26.
H.J. Vos, 'Molens-1', in: *THVGB*, jrg. 23, nummer 3, pp. 19-23.
- 4 *Archief Drenthe (AD)*, *Oude Staten Archieven (OSA)* 846.
- 5 In 1691 was een zekere Berend Coninx pander (belastingophaler) in het kerspel Beilen. Hij woonde aan de Kruisstraat op de plaats, waar Roel Reijntjes heeft gewoond. Hij was waarschijnlijk de vader van Roelof Coninks, plaatsvervangend schulte omstreeks 1750 en de grootvader van Wigbelt Coninks.
- 6 *AD*, volgens de opgave van de liberale gift in 1750 woont Lucas Mulder aan de Kerkstraat op huisnummer 12.
- 7 *AD*, *Schultegerecht inventarisnummer 0102*, nr. 116.
- 8 G.J. Dijkstra e.a., 'Schoone huizen tot asch verteerd...' *Branden, brandweer en brandweerkorps in de gemeente Beilen*, Beilen 1992, pp. 28-45.
- 9 A. Bicker Caarten, 'Volmolens', in: A. Bicker Caarten e.a., *Molens in Drenthe*, Zwolle, p. 123.
- 10 *Ibidem*, pp. 182-183.

Uitbreiding en verandering Beileroord (1953-1965)

In de jaren vijftig van de vorige eeuw werd druk gedacht en overlegd over de broodnodige uitbreiding van de centrale inrichting van Beileroord. Het kostte veel tijd om de eerste ideeën om te zetten in concrete plannen. Daarnaast vroegen de gevolgen van de sociale en economische veranderingen in de samenleving alle aandacht.

Komende welvaart

Na de na-oorlogse periode van de schaarste, soberheid en wederopbouw begon het welvaartsniveau te stijgen. Meer welvaart, dus ook een roep om hogere salarissen, meer vrije tijd en een betere rechtspositie voor het personeel.

In 1950 was al een betere vakantieregeling tot stand gekomen, waarvan vooral het huishoudelijk personeel kon profiteren. In plaats van zes vrije dagen per jaar kreeg dit personeel voortaan twaalf vrije dagen. In 1952 werden de verplegenden verlost van het voorschrift om een deel van de vrije tijd op het inrichtingsterrein door te brengen om 'in geval van nood' bij te kunnen springen. Maar een vergelijkbare verplichting bleef ook toen nog gelden voor de medewerkers van de technische dienst. De smid, elektriciën enz. moesten buiten de reguliere werktijd oproepbaar blijven; pas in 1964 zouden zij hiervoor een zogenaamde gebondenheidstoelage krijgen.

In april 1953 werd een Commissie van Advies van het Personeel geïnstalleerd, die tegelijkertijd optrad als Commissie voor Georganiseerd Overleg, destijds een nog jong inspraakorgaan. Mede in samenwerking met deze commissie kwamen diverse regelingen tot stand, zoals een spaarregeling en een sanatoriumverzekering. In datzelfde jaar 1953 werd een achturige werkdag ingevoerd, eerst als

proef, maar al gauw definitief.

Belangrijk was ook de gewijzigde pensioenregeling. Wat betreft de pensioenen kreeg Beileroord aansluiting bij het ABP, het pensioenfonds van de ambtenaren. Verder werd de ziekteregeling in overeenstemming gebracht met die van de ambtenaren van de drie noordelijke provincies.

In 1954 werden nieuwe salarisschalen uitgewerkt die ook al zoveel mogelijk aansloten bij de honorering van het overheidspersoneel. Dat was een belangrijke zaak, omdat de B.O.-werknemers daarmee voortaan de trend van de salarissen van het overheidspersoneel zouden volgen. Tastbaar waren meteen al twee loonsverhogingen in 1954: eerst een ronde van vijf procent voor het niet-verplegend personeel en vervolgens nog een loonronde van zes procent voor alle personeelsleden.

Het jaar 1961 bracht de invoering van de 45-urige werkweek die niet lang daarna de vorm van een vijfdaagse werkweek aannam. Deze was nog maar amper ingevoerd of er volgden in 1962 nieuwe loonsverhogingen, tezamen meer dan tien procent. Tijdenlang was vaak verkondigd dat de verpleging een 'liefdeberoep' behoorde te zijn, hetgeen natuurlijk een handig excuus was om veel werk voor weinig loon te verwachten. Maar met al het vorige was die tijd nu voorbij.

In latere jaren waren personeelsleden nogal eens geneigd om de verbetering van hun positie dankbaar toe te schrijven aan hun directeur, dokter Zijlstra. Toch was dat een beetje te veel eer, want Beileroord volgde de algemene maatschappelijke ontwikkeling die ook elders plaatsvond. Wel moet meteen worden toegegeven dat Zijlstra bepaald positief stond ten opzichte van betere arbeidsvoorwaarden.

Uitwerking van de bouwplannen

Intussen werd binnen Beileroord aan de noodzakelijke uitbreidingsplannen gewerkt. De geneesheer-directeur overdreef niet toen hij in de jaarverslagen herhaaldelijk alarmsignalen liet horen over de stagnerende doorstroming en het beddengebrek in de centrale gebouwen, want de bezettingsgraad lag voortdurend boven het toegestane maximum.

De bouwcommissie kwam in 1953 voor het eerst bijeen. Men begon met het plan voor een landbouwschuur en een varkensstal. Dat klinkt misschien wat merkwaardig, maar men mag hier niet uit afleiden dat stro, aardappels en varkens in Beileroord belangrijker waren dan patiënten. Immers, de landbouwschuur was vooral ook bedoeld om de tientallen verpleegden van de landploeg een behoorlijk dagverblijf te bieden bij regendagen en in de winter.

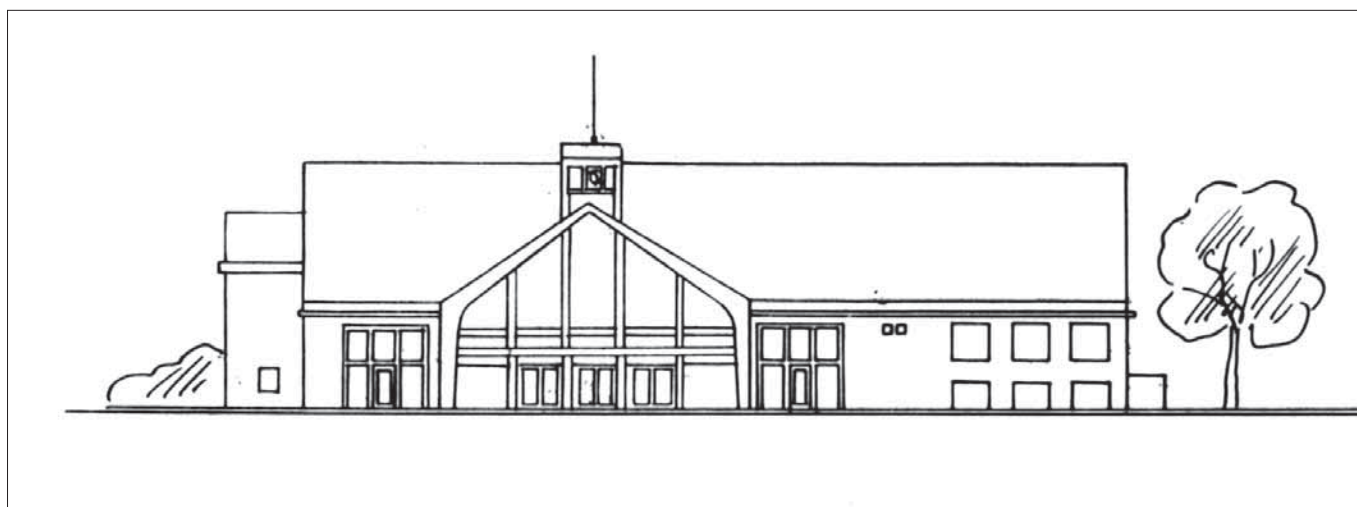
Eind 1955 was het landbouwbedrijf, vlakbij de overweg in de Molenstraat, voltooid.

De volgende plannen waren meer omvattend. Deze betroffen de nieuwe verpleegpaviljoens met daartussen een fors dienstgebouw, naderhand bekend onder de namen Mulling, Weijerd en Etstoel. Bij dit complex werd aan de achterzijde de centrale keuken geprojecteerd met daaronder de diepe stookkelder met de verwarmingsinstallaties. Aan de

► De eerste steen van de grote uitbreiding van Beileroord werd officieel op 5 oktober 1960 gelegd.

▼ Het oorspronkelijke ontwerp voor het ontspanningsgebouw werd geschrapt, omdat het te hoge kosten met zich zou meebrengen.

noordkant van dit geheel kwam nog het personeelsgebouw Heerd met onder andere de personeels-eetzaal, een cursuslokaal en een broedergang voor de mannelijke verplegenden.

Aan de zuidzijde van het Beileroordterrein, waar toentertijd nog de Beilerstream liep, kwam het zusterhuis Heuve.

Het therapiegebouw Raat kreeg een vrij opvallend, min of meer stervormig grondplan, waar met kleinere patiëntengroepen kon worden gewerkt. De zogeheten 'nieuwbouw' uit 1941 kwam aldus vrij, werd met zo'n 40 meter verlengd en geschikt gemaakt om een centraal magazijn en de werkplaatsen van de technische dienst te huisvesten. Het voorlopige ontwerp voor een ontspanningsgebouw leverde heel wat discussie op, werd gewijzigd en bleef voorlopig wat in het vage hangen. Een nieuwe wasserij, een badhuis, een gymnastiekzaal en een mortuarium werden ook in de planning opgenomen.

In 1957 - intussen waren vijf jaren verstreken - gingen de Gedeputeerde Staten van de drie noordelijke provincies akkoord met de plannen (de provincies moesten financieel garant staan voor de nodige leningen).

Het architectenbureau Boelens werkte de zaak verder uit, zodat de plannen aanbestedingsklaar voorgelegd konden worden aan het Ministerie van Sociale Zaken en Volksgezondheid. Op 2 oktober 1958 kwam de goedkeuring voor de bouw los. Het was zover: Beileroord mocht uitbreiden. Een maand later vond de aanbesteding plaats waarbij de bouw van het project gegund werd aan de firma Kolk te Leeuwarden.

Op 11 december 1959 verscheen de eerste dragline op het terrein, weldra gevolgd door een ploeg bouwvakkers.

Vorderingen en...

Nadat op 5 oktober de eerste steen was gelegd, door de Commissarissen der Koningin van Groningen, Friesland en Drenthe, werden successievelijk diverse onderdelen van het bouwprogramma voltooid.

Eind 1960, een jaar na het begin van de werkzaamheden, was het zusterhuis De Heuve reeds onder de pannen en glas dicht. Men had namelijk prioriteit aan dit woongebouw gegeven, omdat het met het oog op de uitbreiding zaak was om tijdig meer personeel aan te trekken.

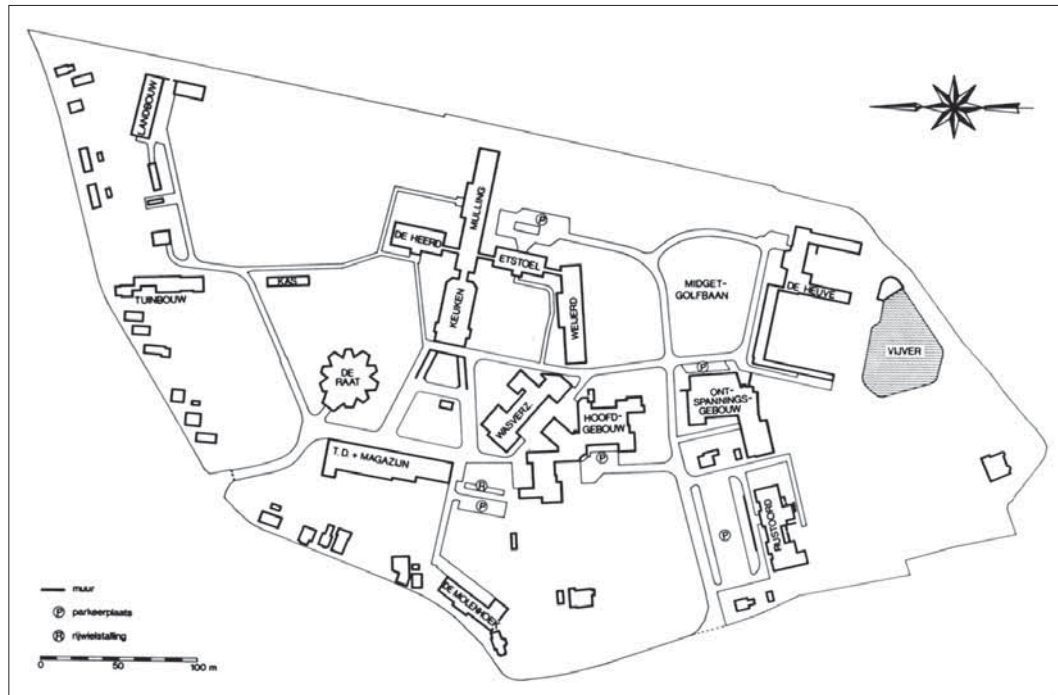
Ook de bouw van de nieuwe keuken en van de verpleegafdeling Mulling (voor 60 mannelijke patiën-

► De bouw van het zusterhuis De Heuve

► Bouwactiviteiten: na de eerste steen kwamen al gauw de andere stenen in alle soorten en maten: de bouw nam een aanvang.

◀ Beiler-
oord na de
uitbreiding
in de
zestiger
jaren

ten) schoot behoorlijk op. De keuken kwam in mei 1962 gereed, ruimschoots op tijd om maaltijden te leveren aan de Mulling die in september 1962 de deuren voor de patiënten kon openen. Het paviljoen Weyerd (voor 60 vrouwen), het dienstgebouw Etstoel en de personeelsvleugel bleven daarentegen achter. De Weyerd bijvoorbeeld kon pas in maart 1963 de eerste patiënten ontvangen.

...en strubbelingen

Gaandeweg was het echter duidelijk geworden dat de bouwfasen niet meer goed op elkaar aansloten. In het begin was het bouwproces in redelijke harmonie verlopen, maar gaandeweg begon de coördinatie te rammelen. De architect kreeg met zoveel woorden te horen het werk organisatorisch niet voldoende in de hand te hebben. Bij het ontwerpen van

bepaalde onderdelen was vertraging opgetreden. Het therapiegebouw Raat, waaraan zoveel belang werd gehecht, kwam te laat klaar, namelijk in oktober 1963. Dus, wel voltooide verpleegafdelingen voor de patiënten, maar geen behoorlijke gelegenheid om deze bij de actievare therapie in te schakelen.

De stemming werd er niet beter op toen bleek dat de oorspronkelijke begroting van het bouwprogramma ruimschoots overschreden zou worden. Dat lag overigens niet alleen aan de architect, maar ook aan opdrachtgever Beileroord die de zaken te rooskleurig had bekeken. Het woord bezuiniging viel voortdurend en de besprekingen over de geldproblemen veroorzaakten nog eens extra vertraging. Dit laatste gebeurde juist in een tijd van snel stijgende prijzen en arbeidslonen. Vooral het ontspanningsgebouw werd een heikel punt. Al in de loop van 1961 bleek

◀ Het ont-
spannings-
gebouw
anno 2011

▲ De zijkant en de ingang van het ontspanningsgebouw

het onmogelijk met dit onderdeel op de ingeslagen weg verder te gaan. Er moest een geheel nieuw, veel soberder schetsplan komen.

Ondanks al het beknibbelen moest het bestuur van Beileroord een knieval doen. Aan de Colleges van Gedeputeerde Staten van de drie noordelijke provincies werd gevraagd het oorspronkelijk te garanderen bedrag van f. 7.800.000,00 te verhogen met circa f. 2.360.000,00. Vooral de raming van de kosten van de technische installaties was bijzonder onnauwkeurig geweest. De architect had een onjuist uitgangspunt gehanteerd, terwijl ook op dit punt planwijzigingen en prijsstijgingen het financiële gat nog groter hadden gemaakt.

Slotfase

Gelukkig werd het geldprobleem opgelost en kon de bouw verder gaan. Het dienstgebouw Etstoel werd in 1963 voltooid. Het was het hoogste gebouw geworden, evenwijdig aan de spoorbaan gebouwd, met vertrekken voor de dokter, psycholoog en tandarts. Op de eerste verdieping bevonden zich onder andere de bestuurskamer en een bibliotheek.

In de tussentijd was de architect met een verrassend nieuw ontwerp voor het ontspanningsgebouw geko-

men, speelser dan het eerdere plan, met toepassing van een staalconstructie en veel kunststof materiaal. Opzij en er achter verrees de gymnastiekzaal. Een grondige renovatie van het oude hoofdgebouw vond ook plaats, waarbij de (gesloten) verpleegafdelingen iets minder bedden kregen. Aan de achterkant, waar de oude keuken was geweest, kwam nu het kleine centrum voor de gezinsverpleging. De langdurige bouwperiode werd tenslotte afgerond met de officiële opening op 12 mei 1966. "Beileroord wordt steeds groter," zeiden de mensen. Inderdaad, meer gebouwen, maar in feite begon de gezinsverpleging, waar uiteindelijk alles om begonnen was, af te kalven.

Geraadpleegd:

- Directiearchief van het voormalige Psychiatrische Ziekenhuis Beileroord te Beilen.
- P. van den Esch, 'Beileroord 1922-1972, vijftig jaar gezinsverpleging', Beilen 1972.
- Grafiek Studio BV, 'Ooit Beileroord', Assen 1983.
- Jaarverslagen van de Stichting Beileroord over de jaren 1957-1965.
- Notities t.b.v. een persconferentie d.d. 16-07-1959. 'Toelichting bouwplannen, het nieuwe paviljoencomplex'.
- M.G. Muller jr., 'Waarom moet Beileroord bouwen?'
- R. Zijlstra, 'Gezinsverpleging als vorm van psychiatrische verpleging'.

Reacties:

Enkele attente lezers reageerden naar aanleiding van de foto's bij de vorige bijdrage in deze Beileroordserie (jrg. 23, nr. 3):

De foto met de fietser blijkt in spiegelbeeld te zijn afgedrukt. Een andere foto, die met de landbouwschuur op de achtergrond, is niet in westelijke richting maar in oostelijke richting genomen.

DOOR
WILLIE BRINKMAN

Kerst in het verleden

De 'midwintertijd' was in Drenthe een tijd van bezinning en het kerstfeest een hoogtepunt. Het was de tijd waar het Drentse volk vol verwachting naar toe leefde; de adventstijd. De kersttijd werd ook wel 'hilligen daag', de heilige dagen genoemd.

De geboorte van Jezus Christus wordt pas sinds de vierde eeuw gevierd; tot die tijd gaven christenen de voorrang aan Pasen. Zeker is dat Kerstmis in de Middeleeuwen hoog op de feestkalender stond. Allerlei kerstliedjes dateren uit die tijd, onder andere 'Nu sijt wellecome'. De wereldlijke viering bestond volgens historicus J. J. Mak uit eten, drinken en spelen. Jongelui liepen zingend over straat en brachten geschenken rond. Dat gebruik werd al snel als een 'heidense gewoonte' verboden. Na de reformatie horen we in Nederland echter weinig

meer over luidruchtige kerstvieringen. Het is veelzeggend dat er in almanakken Sint-Maarten, Sinterklaas, Oud en Nieuw, Vastenavond, Driekoningen, Pasen en Pinksteren wel uitgebreid worden behandeld, maar Kerstmis niet.

De huiselijke viering moet vergeleken met ons omringende landen sober zijn geweest, omdat de pakjesavond vooral op het platteland, tot aan de twintigste eeuw nog niet naar Kerstmis was verschoven. Eind jaren negentig van de vorige eeuw geeft zestig procent van de Nederlanders met Sinterklaas cadeautjes en al meer dan veertig procent met Kerstmis en bijna een derde van de bevolking op beide dagen.

Kerstboom

De kerstboom (een spar, en geen dennenboom) gaat terug op een vruchtbaarheidssymbool. Over de ouderdom van het gebruik als kerstboom lopen de bronnen zeer uiteen. Waarschijnlijk hadden reeds de Germanen vóór de kerstening rond de tijd van winterzonnwende (het joelfeest of Yule) een altijd groene boom in huis of op het erf.

In Duitsland had de spar er als kerstboom toen al een eeuw of vier opzitten. Voor het eerst wordt er van gerept in de Elzas, in 1521.

◀ De eerste kerstkaart werd in 1843 in Engeland verstuurd.

HET LOT VAN EEN KERSTBOOM.

No. 28

Luther verklaarde begin zestiende eeuw de kerstboom tot symbool van de geboorte van Jezus. De kerstboom herinnert de christen volgens Luther aan de boom in het paradijs; de kerstboomballen aan de vruchten waarvan Adam en Eva aten. De piek in de boom staat voor de ster die de Wijzen de weg wees naar de geboorteplaats van Jezus; soms wordt de piek daarom door een ster vervangen.

De christelijke kerken hebben de kerstboom lange tijd geweerd. De kerstboom heeft met het christelijk kerstfeest niets te maken. In de negentiende eeuw heeft het Reveil (1815-1865), een internationale opleving (opwekking) van het christelijke denken en handelen, een belangrijke rol gespeeld bij de introductie van de kerstboom.

Het gebruik van de kerstboom is 'maar een modeverschijnsel', dat pas rond het begin van de twintigste eeuw in ons land wat meer in zwang kwam.

De zondagsschool bezorgde hem een brede populariteit. Sindsdien staat de boom symbool voor het licht en is niet meer weg te denken uit de huiskamer.

▼ Op weg met de kerstboom

'Hemmel'

Zo'n honderd jaar geleden was het geen Kerst als niet het hele huis en het erf een schoonmaakbeurt had gekregen. Alles moest 'hemmel' wezen, in en rondom het huis. De laatste avond voor Kerst werd er niet meer gewerkt, alles wat in het rond ging moest stilstaan. Het rad van het spinnewiel, de koffiemolen en ook de aardappelen voor de volgende dag waren al geschild. De mannen mochten op deze avond niet breien. Breien was mannenwerk. De avond werd gevuld met praten, zingen en spelletjes.

Op de morgen van de eerste kerstdag werd alleen dat werk gedaan dat strikt noodzakelijk was. Na het werk stak men zich in de allerbeste kleren en gingen alle mensen vanaf ongeveer vijftienjarige leeftijd naar de kerk. De kerk zat overvol. Ook in de na-

▲ Kerst in huiselijke kring

middag begaven velen zich opnieuw naar de kerk en werd de avond in stilte of met gesprekken doorgebracht. Harm Tiesing schrijft dat de kerstavond een recht vervelende avond was, waar elke uitspatting ongeoorloofd was, zodat het bij de wegen en straten stil was.

De tweede kerstdag had een minder devoot karakter. Men was minder netjes gekleed en de jongelingen waren evenals op gewone zondagen benieuwd naar het 'aflezen' bij het uitgaan van de kerk over de volksvermaken zoals katknuppelen of zaklopen.

De tweede kerstdag werd niet als een godsdienstige dag beschouwd. Hoewel er bijvoorbeeld niet werd gedorst, werden er allerlei karweitjes binnenshuis gedaan. In de loop van de ochtend onder 'voerenstijd', zo tussen 08.00 en 09.00 uur verschenen de koedrijvers, die de hele zomer het melkvee van de stal naar de weide dreven, in de stallen om de koeien te 'steffenen'. Hij of zij had een beetje hooi meegenomen om aan de koeien te voeren, daarbij zei hij of zij een rijmpje op, dat van plaats tot plaats iets kon verschillen:

*Hum koe, ik steffen dei koe,
Want 't is sunt Steffen morgen.
Hier wat toe en daor wat toe,
Honderd gulden voor de koe
En 'n dikken stoetbrugk toe!*

Het bezoek van de koedrijver was een eerbetoon voor de eigenaar van het vee, waarna de beloning een dik plak stoet was. Meestal maakten alleen kinderen van behoeftige dorpsbewoners hier ge-

bruik van en bezochten niet alleen de stal van de eigen boer, maar ook andere stallen.

Het 'steffenen' 's middag bestond uit paardrijden door jongeren uit de dorpen en gehuchten. Men trok zingend van het ene dorp naar het andere. Te paard werd, zonder af te stappen, bij logementen een borrel geschonken. De boer stelde zowel voor zijn zonen als voor zijn knechten zijn paarden beschikbaar. Doordat het aantal grote boerenbedrijven afnam, werd het suntsteffenrijden minder.

Ook werd het volksvermaak katknuppelen bij goed weer door veel publiek bezocht. Bij dit spel zat een kat in een kistje. Het kistje hing aan een draad, die tussen twee palen was bevestigd. Jongens, ouder dan achttien jaar, probeerden op een afstand van ca. 20 à 25 meter met een knuppel het kistje kapot te gooien om de angstige kat te bevrijden. Hoewel dit volksvermaak al in 1824 was verboden, kwam het nog tot in de twintigste eeuw voor.¹

Het bezoek aan herbergen en kroegen en misbruik van sterke drank leidde vaak tot vechtpartijen, waarbij oude veten tussen bewoners van dorpen en gehuchten werden uitgevochten.

Later werden er door de oprichting van de rederijkerskamers op tweede kerstdag uitvoeringen gegeven, wat tot vermindering van het drankmisbruik bijdroeg.

Voor de boerenstand betekende midwinter het begin van een nieuw leven met opgaande zon, die steeds meer in kracht zou winnen. Voor midwinter waren vaak alle dienstbetrekkingen voor het volgend jaar weer aangegaan. Ook minder belangrijke zaken, zoals het huren van een koeweide door de arbeiders en het huren van koedrijvers voor de volgende zomer, vond op tweede kerstdag plaats.

Veel is er niet over van de aloude gebruiken rond Kerst.

Een halve eeuw geleden ontvingen kinderen op de zondagsschool na de kerstdienst een leesboekje van W.G. van de Hulst. Thuis stond de kerstboom met een piek, enkele ballen en versieringen en brandende kaarsjes.

Inmiddels is er een kunstkerstboom met elektrische verlichting en is het kerstgebeuren uitgegroeid tot vooral een commercieel gebeuren met veel grote cadeaus.

Noot

- 1 'Jeugdherinneringen van Remmelt Brunting', in: Historische Vereniging Gemeente Beilen, jrg. 1, nr. 1, pp. 22-23.

DOOR
JOHAN DRENTHENAAR

Een bijzondere geboorte

Een onheilspellende duisternis had zich meester gemaakt van het landschap. Volkomen gedesoriënteerd slofte de oude zwerver door het veld. Nooit tevoren waren de weersomstandigheden van dien aard geweest dat hij zijn verblijf in de schaapskooi bij de Sint Niklaasbrug over de Leek aan de zuidkant van Beilen moest verlaten. Door de vele kieren en gaten woei de sneeuw naar binnen.

Vanwege extreme kou en een niets ontziende sneeuwstorm moest de oude zwerver in de late namiddag op zoek naar een ander onderkomen. Hoge sneeuwduinen bemoeilijkten het lopen en zijn met extra vacht omzwachtelde voeten werden door de sneeuw steeds zwaarder. Door de angstaanjagende duisternis was hij volledig de weg kwijt. Welke weg eigenlijk? Waar moest hij naar toe? Was hij eigenlijk wel ergens welkom? Hadden de inwoners van verschillende dorpen er al niet op aangedrongen de doorgaande wegen op enige afstand van de bebouwing aan te leggen om een toestroom van zwervers en bedelaars te voorkomen? Bovendien had Albert Jans de Weert nooit vooraan gestaan als de dorpelingen door middel van de boerhoorn bijeen werden geroepen om gemeenschappelijk werkzaamheden te gaan verrichten.

Albert Jans de Weert was omstreeks 1670 in Drijber geboren. Zijn vader, Jan Jans de Weert, was niet alleen een welgestelde boer, maar had daarnaast een herberg.

Op jonge leeftijd had Albert Jans zijn geboortedorp verlaten om zijn geluk te zoeken in Amsterdam. Het lukte hem niet hier een goed bestaan op te bouwen. Ten langen leste had hij zich als soldaat verhuurd. Zo vocht hij mee in het Staatse leger tijdens de

Spaanse Successieoorlog (1701-1714). Na vele omzwervingen was hij teruggekeerd naar het gewest Drenthe, waar hij in het begin van de jaren twintig van de achttiende eeuw kerspelsoldaat in Ruinerwold werd. Na een vechtpartij na een alcoholische versnapering was hij uit zijn functie ontheven, waarna hij een zwervend bestaan leidde. Meestal verbleef hij in Meppel, maar zo nu en dan ging hij

► Een zwerver, gekleed in lompen. Tekening vervaardigd naar een ets van Jacques Callot.

naar Drijber, waar de ouderlijke stee stond. Zijn broer was inmiddels overleden. Diens zoon, Jan de Weert, was nu boer/tapper op de familieboerderij. Albert Jans de Weert had niet de moed om bij zijn neef aan te kloppen om onderdak te vragen. Hij zocht liever onderdak in schaapskooien en hutten in het veld in het kerspel Beilen. Zo ook in december 1730.

Misschien wel voor het eerst in zijn leven sloeg de angst toe bij de oude zwerver tijdens de hevige sneeuwstorm op 24 december 1730, die elk zicht op de zandweg ontnam. Waar bevond hij zich eigenlijk en welke kant moest hij op?

Plotseling was het alsof een smalle zwakke lichtbundel op hem neerdaalde en hem de weg wees. Hij bezat niet meer de kracht zich te verzetten tegen het uitnodigend gebaar om te volgen. Het leek of hoge sneeuwduinen en diepe kuilen met gemak konden worden omzeild.

Na een zware tocht kwam hij aan bij de grote hoeve van Roelof Leunge, een vierpaardsboer in Holthe, en de begeleidende lichtbundel leek te zijn verdwenen. Door de kieren tussen de gesloten blinden zag hij binnen een vaag kaarslicht. Voor hij wist wat hem overkwam, werd hij bij zijn arm gegrepen. Een harde vrouwenstem beet hem toe: "Vlug water... en hout voor het vuur."

Het was niet de gewoonte van Albert Jans de Weert om maar meteen aan de slag te gaan. Maar het was of onbekende krachten hem dwongen in een hoog tempo aan de slag te gaan. Hij vond in de schuur een grote bijl en slaagde er na een enorme krachtsinspanning in een wak te slaan in het ijs in de waterput en een paar emmers te vullen. Ze werden meteen in ontvangst genomen. Voor hij zelf besepte

▲ Bovenstaande afbeelding is gemaakt aan de hand van twee prenten ('Winterlandschap bij Annen' en 'Anloo' (persoon en put); beide prenten van Drents Museum Assen) van de schilder Egbert van Drielst (1745-1818).

waar hij mee bezig was, liep hij naar een grote stapel ondergesneeuwd hout en begon hij de gereedstaande manden te vullen. Het leek of de storm geleidelijk was gaan liggen en in de verte hoorde hij de kerkklokken van Beilen luiden. Toen hij de laatste mand met hout bij de deur van de hoeve plaatste, was het plotseling even stil. Opeens drong vanuit de hoeve het huilen van een pasgeboren kind tot hem door. Daarna namen de kerkklokken van Beilen de regie weer over.

Het was kerstavond, 24 december 1730.

Albert Jans de Weert, de oude zwerver, bracht de nacht door tussen de beesten in de stal. Vanaf dat moment was hij welkom in Holthe en Beilen en keek hij op gepaste afstand toe als de dorpelingen weer bijeen werden geroepen door de boerhoorn.

Op 24 december 1730 werd te Holthe geboren: Jan Leunge, zoon van Roelof Leunge.

Van de voorzitter

Hoewel de zomermaanden voor het bestuur wat enigszins rustige maanden zijn, dienen zich nu weer een flink aantal zaken aan ter uitvoering. Wij waren deze zomer overigens wel met onze stand aanwezig bij de Rijwielvierdaagse in Hijken en de verenigingspresentatie in Beilen.

Onze filmavonden zijn op 29 september 2011 weer gestart en kregen op 27 oktober 2011 en 24 november 2011 een vervolg.

Wij zijn betrokken bij het opzetten van wandelroutes rond Beilen en wij willen de komende maanden een nieuwe website bouwen. Onze huidige is sterk verouderd en dringend aan vernieuwing toe. Met de nieuwe site krijgen wij meer mogelijkheden om met onze leden te communiceren en kennis uit te wisselen, bijvoorbeeld door pagina's in te bouwen met onder andere foto's om meer namen van geportretteerden en informatie dienaangaande te verkrijgen.

Albert Lanting

Bestuursmededelingen

Lezing

Op woensdag 25 januari 2012 is in de Dorpshoeve te Hijken om 20.00 uur een lezing van klompenmaker Lute van de Bult. Hij laat zien hoe klompen worden gemaakt. Ook heeft hij diverse soorten (oude) klompen bij zich.

Ontvangen

► In de afgelopen periode is documentatie ontvangen van Aart Coert, de zoon van de waterstaatkundige G.A. Coert, schrijver van onder andere de boeken *Drenthe en zijn Waterschappen* en *Stromen en Schutten, Vaarten en Voorden, Geschiedenis van de natte waterstaat in Drenthe (1400 - 1985)*.

Het betreft enerzijds een hoeveelheid werkkaarten die indertijd zijn gebruikt door de schrijver bij zijn werkzaamheden, alsmede de stafkaarten die Coert bij zijn werk in Drenthe heeft gebruikt. Coert is ook actief betrokken geweest bij de planning en uitvoering van de omlegging van de Beilerstroom.

Ook heeft de HVGB een aantal boeken van de familie Coert ontvangen, waaronder een aantal waardevolle exemplaren. Onder de kaarten bevindt zich een mooi exemplaar van de 'Waterschapskaart Drenthe en Overijssel' van Cornelis Krayenhof, landmeter in 1774, met veel waterstaatkundige details van de wateren vanaf Hasselt via Meppel, Geeuwenbrug, Hoogersmilde naar Assen. De kaarten en de boekencollectie zal een plaats krijgen op het kantoor van de HVGB op de Ossebroeken.

► Van de familie Oosterveld-Boersma zijn de raadsnotulen van de gemeente Beilen uit de perioden 1962-1966, 1970-1974 en 1975-1978 ontvangen. Zij komen uit het bezit van A.A. Boersma, raadslid en wethouder van de voormalige gemeente Beilen.

► Van R. Bruggink ontving de vereniging een balenklem. Deze werd gebruikt om juteballen met bijvoorbeeld meel of graan op te hijsen voor het laden en lossen.

► Van E. Stel te Beilen ontving de vereniging een aantal prachtige oude foto's en ansichtkaarten.

Opgave nieuw lid

naam: _____

adres: _____

postcode/
woonplaats: _____

telefoon: _____

emailadres: _____

Nieuw lid is opgegeven door:

naam: _____

adres: _____

postcode/
woonplaats: _____

telefoon: _____

emailadres: _____

Verzenden naar: J. Vrijs (ledenadministrateur), Julianastraat 16, 9411 PL Beilen of per email: Jakob@Vrijs.com. Een nieuw lid ontvangt **de tijdschriften van 2011 gratis** en betaalt zijn lidmaatschapsbijdrage per 1-1-2011. Elk lid dat een nieuw lid opgeeft, ontvangt **een waardebon van € 20,00** te besteden aan boeken die door de Historische Vereniging Gemeente Beilen zijn uitgegeven.

Bestuur

A. Lanting (voorzitter), Boermarkeweg 12, 9414 VK Laaghalen, tel. 0593-592272.

E. van der Hoeven (secretaris), Eursing 33, 9411 XB Beilen, 06-51873010.

H.J. Vos (penningmeester), Oosteinde 12, 9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.

E. Beuving, Eettenstraat 125, 9411 KT Beilen, tel. 0593-524382.

F. Biemold, De Vonderkampen 136, 9411 RH Beilen, tel. 0593-524772.

W. Brinkman, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen, tel. 0593-541848.

L. v.d. Bult, Brunstingerstraat 43, 9411 EJ Beilen, tel. 0593-523957.

J. Hoegen, Rozenlaan 1, 9411 GJ Beilen, tel. 0593-523687.

J. Vrijs (ledenadministrateur), Julianastraat 16, 9411 PL Beilen, tel. 0593-523802.

Redactie

Hoofd- en eindredacteur - ad interim:
drs. G.J. Dijkstra, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen,
tel. 0593-541848, email: ds@csgbeilen.nl

Redactie-leden:

J. Gritter, Mezenstraat 26, 9331 KR Norg, 06-20681281.
E. van der Hoeven, Eursing 33, 9411 XB Beilen, 06-51873010.

J. Hoogeveen-Zuidberg, Westeinde 23, 9415 PG Hijken, tel. 0593-524615.

H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken, tel. 0593-523028.

Auteurs

W. Brinkman, Pinksterbloem 42, 9411 CH Beilen.
W.K. Dondorff, Buinerweg 25, 9536 PG Ees.
G.H. Kamphuis, Esweg 60, 9411 AJ Beilen.
H.J. Vos, Oosteinde 12, 9415 PA Hijken.
Historische Werkgroep Hooghalen, p/a F. Hoving, De Akkers 5, 9414 BJ Hooghalen.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap van de vereniging bedraagt € 18,00. Bankrekeningnummer: 3065.27.774 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen. Rekeningnummer Postbank: 3090700 t.n.v. Hist. Ver. Gem. Beilen. Opgave lidmaatschap en ledenadministratie: J. Vrijs, Julianastraat 16, 9411 PL Beilen, tel. 0593-523802.

Het opzeggen van een lidmaatschap dient **SCHRIFTELIJK** of per email te geschieden bij J. Vrijs voor 1 november. Emailadres: Jakob@Vrijs.com

Copyright

Het overnemen van foto's en/of artikelen of delen daarvan is slechts toegestaan na verkregen schriftelijke toestemming van de hoofdredacteur.

Productie: Uitgeverij Drenthe

ISSN-nummer: 1380-3301